

TÜRKİYE'NİN FLORİSTİK YAPISI

Uzman Haşim Altınözlü

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ FEN FAKÜLTESİ
BİYOLOJİ BÖLÜMÜ BOTANİK ANABİLİM DALI

Yurdumuzun diğer birçok kaynaklarında Olduğu gibi, bitkileri açısından da dünyada zengin ve ilginç ülkelerin başında gelir. Bir ülkenin florasının zenginliği, o ülkede yetişen türlerin sayısı ile ilginçliği de bitkilerin yayılış ve çeşitli vejetasyon tiplerine sahip olması ile ölçülebilir. Her iki açıdan da ülkemiz dünyanın önde gelen memleketlerinden birisidir. Ülkemiz florasının zenginliği ve ilginçliğinin bazı fiziki ve floristik nedenleri vardır.

Ekolojik Özellikleri:

- İklimsel çeşitlilikler
- Topoğrafik çeşitlilikler
- Jeolojik ve jeomorfolojik çeşitlilikler
- Deniz, göl ve akarsu gibi farklı sucül ortam çeşitlilikleri
- 0–5000 metreler arasında değişen yükseklik farklılıkları
- 3 farklı bitki coğrafyası bölgesinin birleştiği yerde olması
- Anadolu diyagonalı sınır kabul edilirse doğusu ve batısı arasında ekolojik farklılıklar bulunması ve bu durumun floristik farklılıklara da yansması

Floristik Özellikleri

Yurdumuz florasının zenginliğine sebep yukarıda belirtilen ekolojik özellikler yanında bazı floristik nedenler de vardır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir.

- Türkiye cins ve tür sayısı bakımından zengin bir floristik yapıya sahiptir.
- Türkiye bazı cins, seksiyon, tür ve diğer bazı taksonomik grupların (kategorilerin) primer ya da sekonder oluşma merkezi kabul edilir. *Salvia*, *Phlomis*, *Draba*, *Isatis* v.b.
- Türkiye florası yakın ve uzak geçmişteki göçler ile ilgili aydınlatılması gereken problemlere sahiptir.
- Türkiye florası, ortadoğu ülkeleri arasında diğer otsu endemik türlerde olduğu gibi aynı zamanda odunsu türler açısından da zengindir. Ağaç yüksek boylu çalı türleri 300 civarında olup bunlar arasında *Rosaceae* familyası üyeleri oldukça dikkat çekicidir.
- Türkiye'nin zengin bir yüksek dağ vejetasyon tipine ve bu tipi oluşturan zengin bir floraya da sahiptir.

TARİHÇE

Yurdumuz florası ilginçliği bir çok bilim adamı tarafında uzun yıllar önce fark edilmiş olup, zaman zaman bitki toplamak için yurdumuza gelip arazi çalışmaları yapmışlardır. Bunların başında; Fransız botanikçisi Tournefort 1700'li yılların başında (1700-1702) doğu, orta ve kuzey Anadolu'ya yaptığı geziler bu araştırmaların başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bitki toplamaları ile ilgili araştırma gezileri özellikle 19. yüzyılda yoğunlaşmaya başlamış ve bu toplamalar sonucu elde edilen materyal İsviçreli bir botanikçi olan E. Boissier tarafından değerlendirilip beş esas ve bir ek ciltten oluşan zamanın Bitki Sistematigi ve Coğrafyası alanında en önemli bir eseri olan ve günümüzde monumental: Abide olarak vasıflandırılan 'Flora Orientalis' adlı eserin yazılmasında kullanılmıştır. Bu eser 1865-1888 yılları arasında latince olarak yayınlanmış halen de kullanılmaktadır. Edinburgh Üniversitesinden Prof. Davis'in ilki 1938 yılında a zenginleşmiş ve nihayet yurdumuz florası 1965 yılından itibaren 'Türkiye ve Doğu Ege Adaları Dlorası' adı ile yayınlanmaya başlamıştır. İlk cildi 1965 yılında yayınlanan bu eser 9 ana ciltten oluşmuş olup son cilt 1985 yılında yayınlanmıştır. 1988 yılında ise ek cilt 10 ve 2000 yılında ise 11. ciltler yayınlanmıştır.

Bu eser Prof. Dr. Davis'in editörlüğünde başta Edinburgh Kraliyet Botanik Bahçesi elemanları olmak üzere sayıları 100'e yakın değişik uluslardan botanikçiler ile yurdumuz botanikçilerinden 10 kadarının katkıları ile hazırlanan yurdumuz florası dünyada konusunda yazılmış en ciddi ve değerli eserdir. Yerli botanikçi'ler ise bu yüzyılın ilk çeyreğinden sonra bitki toplamaya başlamış olmakla birlikte bu çalışmalar belli bir amaca dayanmaktan ziyade tesadüfî toplamlar olarak başlamıştır. Bunların arsında **Anzavur** gibi gayrimüslimler de vardır. Elimizdeki kayıtlara göre ilk bitki toplayarak bunları adlandıran yerli araştırmacı bir ormancı olan **Kadri Hikmet'** tir. Daha sonra S. Kuntay, Hikmet Brant' tır. Türk botanikçiler 1970'li yıllardan itibaren bitki toplama çalışmalarını yoğunlaştırmışlar ve son yıllarda yurdumuzda kurulan çok sayıda yeni üniversitelerde yetişen botanikçiler de dahil olmak üzere bu çalışmalar hızlı bir şekilde devam etmektedir.

BİTKİ GRUPLARI

Dünyada yetişen bitkilerçeşitli taksonomik birimler, kategoriler altında toplanırlar. Bu gruplardan, büyük olanların yurdumuzdaki durumları, evrimsel bir sıra içerisinde şöyledir.

Algler

Bitki dünyasının en ilkel grubu kabul edilen alger tohumuz bitkilerin çok zengin ve önemli bir kategorisini oluştururlar. Bazı okyanus, deniz ve göllerin meralarını oluştururlar. Güneş enerjisini besin olarak depo ederek, sonunda insan olan besin zincirinin ilk basamağını meydana getirirler. Fotosentez sonucu çıkardıkları oksijen ile suyun havalanmasını ve oksijen zenginleşmesini sağlarlar.

Mantarlar

Yurt ekonomisi ve insan besini ve hayatı bakımından çok önemli bir gruptur. Şapkalı mantarlar olarak bilinen türlerin bazıları yurdumuzda ve dünyada besin olarak yaygın kullanılmaktadır. *Penicillium* ve *Aspergillus* gibi küf mantarlarının bazı türleri insan sağlığı açısından çok önemli antibiyotiklerin elde edilmesinde kullanılırlar. Buğdaygillerde hastalık yapan ve önemli derecede verim düşüklüğüne sebep olan *Claviceps purpurea* aynı zamanda içerdiği alkaloidler sebebi ile tıbbi amaçlarla da kullanılan bir mantardır.

Likenler

Toprak ve kaya üstlerinde canlı ve ölü ağaçların gövde ve dallarında yaşayan köksüz, gövdesiz ve yapraksız bitkilerdir. Algler ile mantarların bir araya gelerek bir birlik oluşturmaları sonucu meydana gelen kompleks bir organizma grubudur. Likenler dünyanın hemen her yerinde yayılmış olup, kutuplardan ekvatora, deniz kıyısından dağların yüksek yerlerine kadar hemen her yerde, diğer canlıların yaşamayacakları ortamlarda bile yetişebilirler. Likenler besin, antibiyotik elde etme, boya, parfümeri sanayinde kullanılan bazı maddelerin elde edilmesi gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır.

Yosunlar

Evrimsel açıdan Alg'lerden daha yüksek ancak Tohumlu Bitkilerden daha aşağı seviyede bir bitki grubudur. Bu bitki grubunun muhtemelen sulara yaşayan bir alg grubundan kökenlendikleri tahmin edilmektedir. *Heptice* (Ciğer otları) ve *Musci* (Kara yosunları) olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Eğreltiler

Eğreltiler şu ana kadar saydığımız bitki grupları içerisinde en iyi bilinen gruptur. Yurdumuzun çok kurak kesimleri hariç daha çok nemli yerlerinde yaygın bitkilerdir. Daha çok orman altları ile Karadeniz ve Marmara bölgelerinde orman tahrip yerlerinde de yaygın olan yurdumuz eğreltileri kurak bölgelerimizde de özellikle nemli kaya çatlakları ile gölgeli nemli yerlerde yetişirler.

Tohumlu Bitkiler

Yurdumuzda gerek sistematığı gerekse yayılışı ve yetişme ortamları en iyi bilinen bitki grubudur. Bitkiler aleminin en gelişmiş grubu kabul edilirler. Yurdumuzda yetişen tohumlu bitki tür sayısı yaklaşık 11014 civarındadır. Bu tür zenginliği komşumuz olan bütün ülkeler dahil hiçbir Avrupa ülkelerinde bulunmamaktadır. Bu zengin flora içerisinde 3708 civarında endemik tür bulunması ve bu nedenle bazı adlar hariç dünyanın endemiklerce en zengin ülkelerinden birisi olmamız, dünya devletleri arasında, ülkemize ayrı bir avantaj sağlamaktadır. Tohumlu bitkilerin tohumlarının bir meyve ile kaplı olması ve olmamsına göre iki büyük gruba ayrılırlar.

Angiospermae, kapalı tohumlular veya çiçekli bitkiler denen ve tür sayısı bakımından diğer gruba göre zengindir.

Gymnospermae, çıplak tohumlular: Bunlar çamgiller olarak ta bilinirler. Bunların tohumları meyve ile kaplı değildir. Tür sayısı az olmakla beraber, dünyada olduğu gibi, yurdumuzda geniş alanlar kaplarlar ve ormanlarımızın büyük bir kısmını oluştururlar. I. Jeolojik devrin ortalarından itibaren kapalı tohumluların belirmeye başladığı II. Jeolojik zamanın ortalarına kadar dünyada bugün kine göre geniş alanlar kaplayan ancak çiçekli bitkilerin hızla yaygınlaşması sonucu gerek kapladıkları alan gerekse iklim değişimleri sonucu tür sayıları azalan önemli bitki grubudur. Jeolojik devirlerde 10 bin türü yetiştiği bilinen *Gymnospermae*'er'i n çoğu türleri dünyanın geçirmiş olduğu ekolojik değişiklikler sonucu ortadan silinmiş ve bugün yalnız fosil formları ile bilinir duruma gelmiştir. Bugün yaşayan *Gymnosperm* tür sayısı 800 civarındadır.

*Angiospermae*ler ise Mono ve Dikotil bitkiler olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Çiçekli bitkiler, Gymnospermler ile birlikte yurdumuz bitkileri arasında en iyi bilinen grup olmakla birlikte, yurdumuzun batı yarısı, doğu yarısına göre, floristik açıdan daha çok bilinmektedir.

ERZİNCAN-KEMALİYEDEKİ FLORİSTİK DURUM

B7 Karesinde (Kemaliye) Bitkiler

Anemone albana Stev.
Cephalaria aristata C. Koch
Cephalaria elazigensis R.S.Göktürk & Sümbül
Cephalaria hirsuta Stapf
Cephalaria procera Fisch. & Lallemand
Cephalaria setosa Boiss. & Hohen.
Cephalaria speciosa Boiss. & Kotschy
Cephalaria stapfii Hausskn.
Cephalaria stellipilis Boiss.
Cephalaria syriaca (Linnaeus) Schrad.
Ceratocephalus Moench.
Consolida olopetala (Boiss.) Hayek
Cousinia aucheri DC.
Cousinia canescens DC. elazigensis R.S.Göktürk & Sümbül
Petrorhagia cretica (Linnaeus) Ball Et Heywood
Salvia aethiopsis L.
Salvia divaricata Montbr. & Auch.
Salvia hedgeana Dönmez
Salvia pachystachya Trautv.
Salvia sclarea L.

Centaurea mucronifera

Erzincan: Cappadocia ad euphratem; Eğin, Kirkgoes-Baschi, Fl. 6-8, rock crevices and screes (limestone), 1600-3000 m.

Centaurea pyrrhoblephara

Erzincan: 34 km from Erzincan to Refahiye, Fl. 6-7, rocks (mainly limestone) and slopes, 1700-2300 m.

Centaurea sessilis

Erzincan: 1 km from Refahiye to Erzincan, Fl. 5-7, stony slopes, 1650-2450 m.

Cirsium sommieri

Erzincan: Elazığ to Erzincan, 7 km N. of Rabat Köyü, on the road from Pülümür, 1170 m., Fl. 7-9, forests (basalt rock), road side, rocky slopes, cultivated land and waste places, 1170-2450 m.

Cousinia intertexta

Erzincan: Eğin prope Kainartschar, in pascuis lapidosis; Eğin, Jokari Dağı, Fl 5-9, rocky slopes, step, marly hills, Quercus scrub, 750-1600 m.

Crepis bupleurifolia

Erzincan: Orumsera, Spikor Dağı, Fl. 6-8, scrub, meadows, rocky limestone or igneous slopes, 1600-2750 m.

Crepis dioritica

Erzincan: Tayran Dağı (S.S.W. OF Erzincan), 2500 m, Fl. 6-8, Dioritic plains, limestone rocks and screes, 2400-3400 m.

Helichrysum noeanum

Erzincan: Kuruçay near Nerskiep, Fl. 6-8, dry calcareous (often gypsaceous), hillsides and near salt lakes, 900-1500 m.

Hieracium bornmuelleri

Erzincan: near Jerbatan, Spikor Dağı, Fl. (6-)-7-8, forest, pasture and rocky places, 500-2000m.

Hieracium karagoellense

Erzincan: Spikor Dağı, Fl 7, coniferous woods, up to 2200 m

Hieracium lazicum

Erzincan: Jerbatan, Spikor Dağı, Fl 8-9, rocky places and forest, 1000-2100 m.

Hieracium microtum

Erzincan: Kainik dere, Fl. 7-8, sandy banks and woods, derelikt arable land, 1830-2100 m.

Crepis bupleurifolia

Erzincan: Orumsera, Spikor Dağı, Fl. 6-8, scrub, meadows, rocky limestone or igneous slopes, 1600-2750 m.

Crepis dioritica

Erzincan: Tayran Dağı (S.S.W. OF Erzincan), 2500 m, Fl. 6-8, Dioritic plains, limestone rocks and scree, 2400-3400 m.

Helichrysum noeanum

Erzincan: Kuruçay near Nerskiep, Fl. 6-8, dry calcareous (often gypsaceous), hillsides and near salt lakes, 900-1500 m.

Hieracium bornmuelleri

Erzincan: near Jerbatan, Spikor Dağı, Fl. (6-)7-8, forest, pasture and rocky places, 500-2000m.

Hieracium karagoellense

Erzincan: Spikor Dağı, Fl 7, coniferous woods, up to 2200 m

Hieracium lazicum

Erzincan: Jerbatan, Spikor Dağı, Fl 8-9, rocky places and forest, 1000-2100 m.

Hieracium microtum

Erzincan: Kainik dere, Fl. 7-8, sandy banks and woods, derelikt arable land, 1830-2100 m.

Senecio cilicius

Erzincan: Spikor Dağı, Fl. 6-8, alpine meadows, rocky slopes, 1650-2700 m.

Senecio hypochionaeus var. argaeus

Erzincan: Keşiş Dağı, above Cimin, 2800-2900 m., Fl. 5-8, rocky or grassy slopes,

Senecio hypochionaeus var. ilkasiensis

Erzincan: Spikor Dağı

Anthemis armeniaca

Erzincan: Tercan to Aşkale, above Tercan, Fl. 5-6, fields, step and sandy mountain slopes, 1100-1800 m.

Anthemis melanoloma subsp. melanoloma

Erzincan: Keşiş Dağı, above Cimin, 2600 m., Fl. 7-8, on igneous or limestone slopes and scree, 1600-2600 m.

Carduus acanthoides subsp. sintensis

Erzincan: Spikor Dağı, Kainikdere, igneous banks, field margins, 1000-2100 m.

Centaurea armena

Erzincan: prope Erzincan, Fl. 6-7, mountain slopes, 1950-2600 m.; Keşiş Dağı, above Cimin 2500-2600 m.

Centaurea consanguinea

Erzincan: Eğin, Salahlü (Salihli), Fl. 6-8, step, dry and rocky slopes, near sl-1600 m.

Centaurea drabifolia subsp. detonsa

Erzincan: Eğin, Ischedk-Medan, Fl. 6-8

Centaurea lanigera

Erzincan: Tayran Dağı, 2500 m., Fl. 5-7, rocky slopes, 1300-3000 m.